

מסילת ישרים – מעלת הזריזות

1. מוסר אביר / מדות הראיה / ענוה – גאוה

א. "הנני" הוא לשון ענוה וזריזות א). כי העניו הוא זריז. ח. הגאוה מסבבת עצלות ז).

2. עין איה / שבת א / פרק שני דף שבת לג/ב

בהדי פניא דמעלי שבתא, חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא, ורהיט בין השמשות, א"ל הני למה לך, א"ל לכבוד שבת, ותסגי לך בחד, חד כנגד זכור וחד כנגד שמור, א"ל לבריה חזי כמה חביבין מצות על ישראל, יתיב דעתייהו. קדושת השבת יש שנים בכחה: האחד מה שהיא מקדשת ומעלה את ישראל בקדושתה העליונה ומרוממת אותם בעצם קדושת היום למעלה מכל עניני חול ומדבקתם בכבוד עליון וקדושה עליונה. חוץ מזה, היא ממשכת ג"כ את כח כל ימי המעשה עם כל חילונותם ושפלותם, שע"י שהם מזכרים בקדושת השבת הנם מתרוממים. ובאין הכרה מוחשית, הנפש הישראלית מרוממת עצמה אפילו בימי החול מפני זכר של יום השבת, ובזה אין דברי החול שפלים כ"כ כמו שהם נראים בחיצוניות שלהם, כ"א הם הולכים ומתעלים בקדושת השבת. ואע"פ שרוב הזמן הנם עסוקים בעבודת החול, מ"מ כ"כ הקדושה קרובה היא אל לבם, עד שהתכלית העליונה שבחיים מונחת עמוק בתוך הלב שהיא נעוצה דוקא בהקדושה. וכפי הרוממות של גילוי קרבת אלקים ב"ה בנפש, שהיא כמדת הטוב והצדק ויתר דרכי השם. יתברך שנדבקים בה, ע"פ המבט הזה יש להשקיף על חיי שעה ועל העוסקים בהם בעין של קורת רוח. בין השמשות הוא המעבר שבין

העבר להעתיד והוא מקשר את החול אל הקודש, ומורה השפעת הקודש על החול ע"י קישורו, אע"פ שמצד ההרגשה החיצונה נראה שהחול הוא מאד מגושם ופחות, מ"מ יש בו כח פנימי שרק בסקירה של הרגשה פנימית חדה הדומה לחוש הריח, שהוא דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, רק אז יוכר קדושתו ועילוי. וזה הכח של פעולת הקודש על החול הוא פועל את הזריזות המעשית. עד שמעורר ג"כ את כחות הזקנה להיות מזורזים בפועל ובמעשה. ומ"מ אע"פ שהחול מושפע מהקודש מ"מ אין מעלת הקודש נופלת לחשבה רק כמצורפת אל החול, כ"א היא עומדת במעלתה לעצמה ג"כ. ע"כ בהגלות להם שבהדי פניא דמעלי שבתא ההוא סבא, שלא היה לו ראוי להמצא בקרבו כבר כח הזריזות למרוצה וחפזון, ומה שינה עליו טבעו להיות פעולת החיים כ"כ ניכרת עליו לקדושה, דהוה נקיט תרי מדאני אסי, להריח בהם לכבוד שבת, בהוראה על ההרגשה הפנימית הרוחנית הצריכה לצאת מקדושת השבת.

3. עין איה / שבת ב / דף סב ע"א

"ותלכנה נטויות גרון", שהיו מהלכות עקב בצד גודל. יש אשר תסבב הגאוה את כל הקומה של האדם, עד שתעורר כ"כ את עיניו, עד שלא ימצא בנפשו שום חסרון ושום רעיון שיזיק אותו להתחבר לזולתו, מ"מ בעצמו ירגיש שיש בו צד שפל וצד עליון, דהיינו חלק הגוף החומרי שכל החושים והנטיית הגסות נסמכים עליו, וחלק העליון, הצד השכלי, שרק ע"י ההשפעה הטובה שהצד השכלי משפיע על יתר הכחות הגופניים, בשביל כך נעשה האדם כולו שלם. והנה הראש, שהוא מכוון אל השכל, כ"ז שיש רעיון תכני באדם, שגופו צריך הוא להיות מושפע מהנהגת

השכל והכרעתו, אז אותה הנטיה בעצמה לא תתן להתפתח באדם, הנטיה ללכת נטוי גרון, בהרמת ראש, בתנועה המורה מניעת צורך של הראש להתעסק בהשגחת משטר הכחות השולטים בכל מלא החומר. והנה כל זמן שהאדם מרגיש בעצמו ששלטון השכל, אפילו השכל שלו עצמו, הוא צריך להיות מתפשט ג"כ על הכחות הגופניים כולם, אז כבר מתגלה ברעיונו סדר שלם של מטרות, של רעיונות חדשים, שהוא צריך להשיגם, עד שימצא בעצמו תמיד שהוא עולה במעלה יותר שלמה ממה שהיה עומד עליה בתחילה, דהיינו ששלטון השכל על חומרו הוא במעלה יותר שלמה ממה שהיתה אצלו בתחילה. לזאת יתעורר בו כח הזריזות הפנימית, שנמצא הוא קשור באיזו רדיפה מוסרית. מה שא"כ כשהגאוה הגסה מגיעה עד קצה גבולה, עד שלא די שלא ימצא בעצמו האדם שום חסרון שיזיקהו להיות עבורו נטפל לזולתו התחברות של ריעות, אלא שאפילו חלקיו עצמם, ימצא שכל אחד מהם בפ"ע הוא עולם שלם שאיננו נזקק במאומה לזולתו. ואז יתרומם הראש בנטיית גרון, גמר חותמה של הרשעה הגאותנית. ואז כבר בטלו כל האידיאלים, אין שום מגמה והתרוממות, וממילא אין לאדם זה כ"א ההנאות של חיי השעה. ואז המנוחה של העצלות, הטבועה על יסוד הרשע של הגאוה, מלפפת אותו. וזה הולך מהלך איום, ומתבצר בשיטה קבועה, שעוקרת כל מהלך החיים של יסוד האורה האלהית של התורה כולה, הבאה לצרף את הבריות ולהרימם משפלותם אל רוממות המעלה האצילית. ובזה האומה מתמוטטת, כי מאבדת את יסוד סגולתה וכחה הפנימי, הטבוע בקרבה מראש צורים, שהיא הפך הגאוה המאוסה של נטיית גרון והילוך עקב בצד גודל, מראש עזיבת כל רעיון מרומם, הדורש העתקת ערך, הגורר ג"כ נטיית זריזות של העתקת מקום בתנועה מהירה ומזרזת, ההיפוך מהליכת עקב בצד גודל.

4. ספר דרך חיים - פרק ה משנה כ

ויש לשאול לענין מה יהיה עז כנמר ולמה יהיה קל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי ולא היה לו די באחד מהן. והרב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל האריך בפירוש הזה בהקדמת ספרו אורח חיים ואין כדאי לאדם להשיב על דבריו. ועתה יש לך לדעת ולהבין פירוש המאמר הזה, כי המתבייש מתפעל מאחר מפני הבושה, ואם הוא מתפעל אינו בא לכלל שום פעולה, ועל זה אמר הוי עז כנמר שלא יהיה מתפעל כדי שיכול לפעול מה שירצה לעבוד השם יתברך. ואין העזות שום מעשה כלל כמו שהם האחרים, אבל העזות שלא יהיה מתבייש ואז לא היה בא אל שום פעולה. ואחר זה כל פעולה וכל מעשה הוא נעשה על ידי שלשה דברים, האחד כאשר יתחיל לעשות אף על גב שלא התקרב אל הפעולה היא התחלה בלבד, כגון שהוא יושב ועומד הנה העמידה אינה התקרבות אל המעשה רק היא התחלה בלבד, ואחר ההתחלה יש התקרבות אל המעשה והוא דבר בפני עצמו, והמעשה עצמה היא דבר בפני עצמו. ומפני שרצה יהודה בן תימא להזהיר באיזה ענין יבא האדם לפעול המצוה, והתחיל שיהא עז כנמר, שאם לא יהיה לו עזות לא יבא לפעול כלל בעבודת הבורא כמו שאמרנו כי המתבייש לא יבא לידי שום דבר ולכן יהיה עז. ואח"כ מזהיר האדם בעבודה כנגד ההתחלה שלא יהיה כבד ויהיה זריז בתחלה, על זה אמר הוי קל כנשר ובדבר שהיא התחלה שייך קלות כאשר הוא קל ואין טבעו מכביד עליו לעמוד ממקומו אשר הוא יושב וזהו סגולת הנשר שאין טבעו מכביד עליו ולכן אמר הוי קל כנשר, וכנגד הדבר שהוא אחר ההתחלה אמר ורץ כצבי כי מה שהוא רץ על הדרך אחר שעמד הוא מקרב אל גוף המעשה ואמר שיהיה בזריזות היותר מאוד, ולכן אמר שיהיה עז כנמר שלא יתבייש ויתעורר על הפעולה ויתחיל בפעולה ויתקרב עוד אל המעשה עצמו שהיא העבודה. ועוד יהיה זריז לגמור המעשה עצמה ועל זה אמר וגבור כארי כך הוא פירוש דברי יהודה בן תימא:

ועתה עוד פקח עיניך אף כי פירוש אחד הוא עם מה שנזכר, כי יהודה בן תימא בא להשלים את האדם בעבודת בוראו, אשר בריאת האדם הוא לתכלית זה שנברא לעבוד את בוראו. ומפני שהאדם בעל חומר והאדם מצד חומרו הוא כמו אבן דומם ואינו חפץ

בשום דבר, ועל זה אמר הוי עז כנמר כי מי שיש לו עזות אינו כמו אבן דומם עד שלא יהיה לו חפץ ותשוקה, רק יהיה עז כנמר שהנמר מחמת שיש לו עז פנים משים פניו אל הכל מחמת העזות שהוא בפנים, ואינו מרחיק עצמו משום דבר בשביל עזות שלו וע"ז אמר שלא יהיה נחשב כמו אדם ישן בעבודת בוראו, אבל יהיה נחשב עז בעבודת בוראו עד שמכח עזות שלו משים פניו אל הכל. מכל מקום לפעמים אין לו כח המתעורר שמתעורר אותו אל הפועל, כי תמצא כמה בני אדם שהם חפצים מאד מאד אל דבר והנה יש להם העזות, ואין להם כח המעורר אותם אל דבר וזה מפני כובד טבעם, וכנגד זה אמר וקל כנשר שלא יהיה טבעו מכביד עליו בעבודת בוראו, אבל יהיה מעורר עצמו עד שיהיה קל בעבודת בוראו ולא יהיה טבעו מונע אותו מזה. ואחר כך כאשר יש לו כח המעורר הנה עוד צריך הכנה שיהיה מתנועע אל המצוה, ועל זה אמר ורץ כצבי היא התנועה אל המצוה, ואין זה עשיית המצוה לגמרי רק התנועה אל המצוה. ולכן כנגד עשיית המצוה בעצמה אמר וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים, ודבר זה כי יעשה האדם כל הדברים בכח ובזריזות יתירה. וכל הדברים האלו הזהיר בן תימא כנגד האדם שיגבר על חומרו שהוא המונע את האדם מן הפועל, כי אין בחומר פעולה ולפיכך החומר הוא מונע האדם מן עבודת המקום. ולכן התחיל בעז כנמר שהוא ההתחלה שלא יהיה כמו נרדם וכמו ישן, שאפילו התשוקה והחפץ לפעול אין בו אבל יהיה לו עזות פנים שיש לו חפץ ותשוקה לפעול, ואחר כך אל יהיה לו מונע כובד טבעו החמרי, עד שהוא חסר כח המתעורר שהוא מעורר את האדם אל עשיית המעשה ואל הפעולה, ועל זה אמר שיהיה קל כמו הנשר. ואחר כך אמר ורץ כצבי היא התנועה אל המצוה והתנועה היא התחלת היציאה אל הפועל, ועל זה אמר שיהיה רץ כצבי. וכנגד המעשה שהיא הוצאת המצוה אל הפועל אמר וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים ולא אמר לעשות רצון הקב"ה שבא לומר, כי לך נוצר האדם מתחלת הבריאה שיהיה עובד הקב"ה, ולכן אמר מאחר שהוא אביך והוא בוראך בשביל זה הנה יש לך לעשות כן. ומפני שאמר בכאן שלא יהיה האדם כמו מי שהוא ישן ולא יהיה טבעו מכביד עליו מלפעול רק

יהיה בעל פעולה וזריזות ביותר כדי לעשות רצון אביו שבשמים, אמר כי כל זה שאמרנו שיהיה עז וגבור בפעולותיו היינו כדי לעשות רצון אביך, אבל בשאר דברים זולת זה אינו כך רק כי עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן, ולכן סמך אחריו עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן:

5. מדרש רבה במדבר פרשה ד פסוקה כ

(כ) ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן וגו' הה"ד (משלי כה) אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד אם לפני מלך ב"ו צריך אדם לנהוג שפלות בעצמו קל וחומר לפני המקום ותנינן הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים ללמדך שאין גאווה לפני המקום אליהו אומר כל המרבה כבוד שמים וממעט כבוד עצמו שמים מתרבה כבוד שמים וכל הממעט כבוד שמים ומרבה כבוד עצמו כבוד שמים במקומו וכבודו מתמעט מעשה באיש אחד שהיה עומד בבית הכנסת ובנו עומד כנגדו וכל העם עונים אחר העובר לפני התיבה הללויה ובנו עונה דברים של תפלות אמרו לו ראה בנך שהוא עונה דברים של תפלות אמר להם ומה אעשה לו תינוק הוא ישחק שוב למחר עשה כאותו ענין וכל העם עונים אחר העובר לפני התיבה אמן הללויה ובנו עונה דברים של תפלות אמרו לו ראה בנך שהוא עונה דברים של תפלות אמר להם ומה אעשה לו תינוק הוא ישחק כל אותן ח' ימי החג ענה בנו דברי' של תפלות ולא אמ' לו כל דבר ולא יצאת אותה השנה ולא שינתה ולא שילשה עד שמת אותו האיש ומתה אשתו ומת בנו ובן בנו ויצאו ט"ו נפשות מתוך ביתו ולא נשתייר לו אלא זוג אחד של בני אדם אחד חיגר וסומא ואחד שוטה ורשע